

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

שם השיעור – מעמד הר סיני – הפחד של עם ישראל והשלכותיו

שם המרצה (כתובת דוא"ל) – איתמר אלדר

1. רמב"ן על שמות פרק יט פסוק ט

בעבור ישמע העם בדברי עמך - אמר ר"א כי היו בישראל אנשים שהיתה להם הנבואה בספק, ואע"פ שכתוב (לעיל יד לא) ויאמינו בה' ובמשה עבדו, שם אמר וירא ישראל, ולא כל ישראל, וזהו שאמרו אליו היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי (דברים ה כא), כי לא היו מאמינים כן מתחלה וזה טעם בעבור ישמע העם בדברי עמך, עשרת הדברים, וגם כך יאמינו, שאתה נביאי, כי מעתה יתאמת אצלם ענין הנבואה ואיננו נכון, כי זרע אברהם לא יסתפקו בנבואה, כי האמינו בה מאבותם וכבר אמר עוד ויאמן העם וישמעו (לעיל ד לא), ויאמינו בה' ובמשה עבדו (לעיל יד לא), ואם לא אמר שם כל העם וכל ישראל, אף כאן לא נאמר בעבור ישמע כל העם: והנכון בעיני שאמר, אני בא אליך בעב הענן, שתגש אתה אל הערפל בעבור ישמע העם דברי, ויהיו הם עצמם נביאים בדברי, לא שיאמינו מפי אחרים, כמו שנאמר באמור ה' אלי הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי למען ילמדון ליראה אותי כל הימים (דברים ד י), וגם כך יאמינו לנצח בכל הדורות, ואם יקום בקרבם נביא או חולם חלום כנגד דברך יכחישוהו מיד, שכבר ראו בעיניהם ושמעו באזניהם שהגעת למעלה העליונה בנבואה [...] ובמכילתא (כאן) ראיתי בעבור ישמע העם בדברי עמך, מלמד שאמר הקב"ה למשה, הרי אני קורא לך מראש ההר ואתה עולה, שנאמר (להלן פסוק כ) ויקרא ה' למשה, וגם כך יאמינו לעולם, גם כך גם בנביאים העתידים לעמוד אחריו מטין דבריהם לדעת ר"א:

2. מורה נבוכים ב, לג

יתבאר לי שבמעמד הר סיני לא היה המגיע למשה מגיע לכל ישראל, אבל הדבור למשה לבדו ע"ה, ולזה בא ספור עשרת הדברות כלו ספור היחיד הנפרד, והוא עליו השלום ירד לתחתית ההר ויגד לבני אדם מה ששמע, אמרה התורה אנכי עומד בין ה' וביניכם, ואמר ג"כ משה ידבר והאלהים יענו בקול, ובביאור אמרו במכילתא כי כל דבור ודבור היה משיבו להם כמו ששמע, וכתוב בתורה גם כן בעבור ישמע העם בדברי וגו', מורה כי הדבור היה לו והם ישמעו הקול ההוא העצום לא הבדל הדברים, ועל שמע הקול ההוא העצום אמר כשמעכם את הקול, ואמר קול דברים אתם שומעים, ולא אמר דברים אתם שומעים, וכל מה שבא משמע הדברים, אמנם הנרצה בו שמע הקול, ומשה הוא אשר ישמע הדברים ויספרם להם, זהו הנראה מן התורה ומרוב דברי החז"ל.

3. ר' אברהם בן הרמב"ם

ואל ידבר עמנו וגו' – מפני שידעו שהתורה לא נגמרה ולא ידעו שהדיבור האחרון מן עשרת הדברים הוא סופו של מה שגזרה החכמה האלוהית לדבר בו אליהם דיבור קצר ()

4. רשב"ם, שמות כ, טו

דבר אתה עמנו – ואילמלא שאמרו כך, יש לומר שהיה אומר להם הקב"ה כל המצות מפיו.

5. רד"צ הופמן, שמות כ, טו

ויאמרו אל משה – בספר דברים נאמר בצורה מפורשת יותר שהזקנים וראשי השבטים ניגשו אל משה ואמרו דבר אתה עמנו ונשמעה ועל זה אומרת המכילתא, 'מלמד שלא היה בהם כוח לקבל יותר מעשרת הדברות שנאמר 'אם יוספים אנחנו' והרי לך גם מכאן שלפי המכילתא נאמרו כל עשרת הדברות לישראל במישורין מפי הגבורה.

6. מכילתא דרשב"י, שמות כ

ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה – בזו זכו שיעמדו להם נביאים וכן הוא אומר (דברים י"ח:ט"ו) נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך. אבל משהיו מלעיבים במלאכי אלהים פסקה מהם רוח הקדש כן הוא אומר (דברי הימים ב ל"ו:ט"ז) ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים.

שמות כ'	דברים ה'	דברים יח
יד וְכָל-הָעָם רֹאִים אֶת-הַקּוֹלֹת וְאֶת-הַלְפִידִם, וְאֶת קוֹל הַשֹּׁפָר, וְאֶת-הַהָר, עֹשֶׂן	יח אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ד' אֶל-כָּל-קְהִלְכֶם בְּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הָעֵנָן וְהָעֲרַפֶּל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֶם עַל-שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים וַיִּתֶּנָּם אֵלַי	
וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנְעוּ, וַיַּעֲמֵדוּ מֵרָחֵק.	יט וַיְהִי כְשִׁמְעֶכֶם אֶת-הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בָּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל-רֹאשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם	
טו וַיֹּאמְרוּ, אֶל-מֹשֶׁה, דַּבֵּר-אֵתָה עִמָּנוּ,	כ וַתֹּאמְרוּ הֵן הָרֹאֵנוּ ד' אֱלֹהֵינוּ אֶת-כְּבֹדוֹ וְאֶת-גִּדְּלוֹ וְאֶת-קְלוֹ שִׁמְעָנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רֹאִינוּ כִּי-יִדְבֹר	טז כָּל אֲשֶׁר-שָׁאֲלָתָּ מֵעַם ד' אֱלֹהֶיךָ בְּחֶרֶב בְּיוֹם הַקֹּהֶל לֵאמֹר

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

לֹא אֶסֶף לִשְׁמַע אֶת-קוֹל ד' אֱלֹהִי וְאֶת-הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא-אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אֲמוֹת	אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם וְחִי. כֹּא וְעַתָּה לָמָּה נָמוֹת כִּי תֹאכְלֶנּוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם-יִסְפִּים אֲנַחְנוּ לִשְׁמַע אֶת-קוֹל ד' אֱלֹהֵינוּ עוֹד וּמָתָנוּ. כֹּב כִּי מִי כָל-בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ-הָאֵשׁ כָּמֶנּוּ וַיְחִי. כֹּג קָרַב אֶתָּה וְשָׁמַע אֶת כָּל-אֲשֶׁר יֹאמַר ד' אֱלֹהֵינוּ וְאֶת תְּדַבֵּר אֲלֵינוּ אֶת כָּל-אֲשֶׁר יְדַבֵּר ד' אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ	וְנִשְׁמָעָה; וְאֶל-יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים, פֶּן-נָמוֹת
וַיֹּאמֶר ד' אֵלַי	כֹּד וְשָׁמַע ד' אֶת-קוֹל דְּבָרֶיכֶם בְּדַבְּרְכֶם אֵלַי וַיֹּאמֶר ד' אֵלַי	
הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבְרוּ	שָׁמַעְתִּי אֶת-קוֹל דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְרוּ אֵלַי הִיטִיבוּ כָל-אֲשֶׁר דִּבְרוּ. כֹּה מִי-יִתֵּן וְהִיָּה לִבָּבָם זֶה לָהֶם לִירְאָה אֶתִּי וְלִשְׁמֹר אֶת-כָּל-מִצְוֹתֵי כָל-הַיָּמִים לְמַעַן יֵיטֵב לָהֶם וּלְבָנֵיהֶם לְעֹלָם	טז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם, אֶל-תִּירְאוּ, כִּי לְבַעֲבוֹר נְסוֹת אֶתְכֶם, בָּא הָאֱלֹהִים; וּבַעֲבוֹר, תִּהְיֶה יְרָאתוֹ עָלֶיכֶם--לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ
יח נָבִיא אֲקִים לָהֶם מִקְרָב אֲחֵיהֶם כְּמוֹךְ וְנִתְּנִי דְבָרֵי בְּפִי וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶת כָּל-אֲשֶׁר אֲצֻנּוּ	כו לֶךְ אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאֱהֲלֵיכֶם. כז וְאֶתָּה פֹה עֹמֵד עֹמְדִי וְאֶדְבַּרְהָ אֵלֶיךָ אֶת כָּל-הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדְתָּ וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ. כח וְשִׁמְרָתֶם לַעֲשׂוֹת כְּאֲשֶׁר צִוָּה ד' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תִסְרוּ יָמִין וּשְׂמָאל. כט בְּכָל-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה ד' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלְכוּ לְמַעַן תַּחֲיִין וְטוֹב לָכֶם וְהֶאֱרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירְשׁוּן	יז וַיַּעֲמֵד הָעָם, מִרְחָק; וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל-הָעֶרְפֶּל, אֲשֶׁר-שָׁם הָאֱלֹהִים

היחס שבין שמות לבין דברים ה'

- בשמות: ראייה; בדברים: שמיעה.
- בדברים תוספת: 'ולא יסף'.
- בשמות: התרחקות של העם; בדברים: 'ותקרבונו אלי'.
- בשמות: כל העם; בדברים: 'ראשי שבטיכם וזקניכם'.
- בדברים: הדגשת הפלא בגילוי האלוהי לאדם ובהישארותו בחיים.
- בדברים: הדגשת משה כמתווך.
- בדברים: 'אם יוספים' – כהמשך ל'ולא יסף'.
- בדברים: יש איזכור שה' שמע, הסכים, וציווה את משה.
- בשמות: הסבר מדוע הייתה ההתגלות; בדברים: תקווה שישמרו את מצוותיו.
- בשמות: העם עומד מרחוק; בדברים: שב לאוהלו.
- בשמות: 'ומשה נגש אל הערפל'; בדברים: תיאור נתינת המצוות.
- ולא יסף – מתרגמין: לא פסק, כי קולו קיים וחזק לעולם. דבר אחר: לא יסף – לא הוסיף להיראות, באותו פומבי. (רש"י דברים ה, יח)
- ולא יסף – כי אחר השלם הדברות, בקשו ישראל ממנו ע"ה שלא ידבר עוד אלהים עמם כמו שיפרש אחר כן (ר"י אבן כספי)
- ואשר ידבר בשם אלהים אחרים – אפילו כיוון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר (רש"י דברים יח, כ)
- ואשר ידבר בשם אלהים אחרים – אפילו כיון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר, ומת – בחנק. לשון רבינו שלמה מסיפרי (ספרי דברים י"ח: ט"ז-כ'). ואין הענין לומר שאם בא אחד ואמר: בחלומי, והנה פעור אומר לי שתזהרו במצות הלולב, שיהא חייב מיתה, כי זה פטור הוא. ואם אומר שתעשו כן לעבוד לשקוץ ההוא, אם כן זהו נביא השקר המתנבא לעבוד עבודה זרה, ואפילו אמר כן בשם י"י הוא נסקל. אבל הענין שיאמר ראיתי פעור כי הוא האלהים, והוא המצוה שלא תאכלו בשר חזיר, וכן אם יגיד בשמו כי כזה וכזה עתיד להיות, מאחר שיאמר כי הנעבד ההוא הוא האומר ועושה גוזר ומקיים, יומת בחנק [...]